

Ernestas Naprys

Publikuota „Verslo žinios“ dienraštyje, 2010 liepos 12 dieną

Investuotojų emocijas tramdo taisyklių sąrašas

Investuojant emocijų išvengti nepavyks, todėl su jomis reikia draugauti, teigia Paulius Avižinis, „OVC Consulting“ paslaugų grupės vadovas, ir pataria investuotojams priimti sprendimus pagal asmeniškai susidarytą taisyklių sąrašą. Savo investavimo patirtimi su „Verslo žiniomis“ dalijasi įmonių vadovai.

► Ar priimant investicinius sprendimus apskritai turėtų būti psichologiniai veiksniai?

Žmogus – ne kompiuteris ir jo aplinkos suvokimą bei sprendimus visais gyvenimo atvejais veikia jo emocijos. Klausimas yra tik tai, kiek žmogus sąmoningas ir kaip gerai pažįsta savo bei supranta aplinkinių emocijas. Kuo aukštesnis emocinis intelektas, tuo lengviau ir investuoti.

Taisyklių apsibrėžimas yra vienas iš klasikinių ir turbūt veiksmingiausių būdų dirbti su savimi ir išlaikyti savo sprendimų nuoseklumą, kuomet kunkuliuoja emocijos. Tačiau ir čia yra keletas niuansų. Pirmiausia, investavimo taisyklės turi būti sukurtos ar adaptuotos sau paties investuotojo, kitu atveju neįjuntamas joks įsipareigojimas ir užplūdus emocijoms lengva numoti į jas ranka. Be to, taisyklės gali ir turi būti koreguojamos atsižvelgiant į pamokas, patirtas rinkoje. Taisyklių skaičius turi būti aprėpiamas atmintyje – ne veltui populiarioje literatūroje jų sąrašas retai būna didesnis nei 10.

Taisyklėmis neretai apsibrėžiame ne tik, ką daryti, bet ir kaip. „Ką daryti“ taisyklės yra sukuriamos remiantis mūsų investavimo tikslais, tam reikia atsakyti į bazinius klausimus: Ko noriu iš investavimo? Kam man reikalingi tie pinigai? Kiek sau galiu leisti rizikuoti? Šios taisyklės apibrėžia elgesį, kuris mūsų tikslus padaro realesnius. „Kaip daryti?“ taisyklės gimsta iš savęs pažinimo – jomis apsisaugome nuo neapgalvotų, skubotų sprendimų, nuo delsimo ir pan. Dažnas investuotojas įtraukia taisyklę ir apie sprendimų priėmimo procesą, kuris būna nukreiptas į emocijų valdymą. Pvz., prieš priimant sprendimą pasidaryti arbatos ar atsitraukti nuo kompiuterio.

Esminis dalykas yra ne pačios taisyklės, o jų laikymasis. Galima sukurti geras taisykles, bet be valios jų laikytis – bus tik tušti žodžiai. Tad gali atsirasti ir taisyklė apie tai, kaip jų laikytis.

► Kaip siekti, kad psichologija ne kliudytų investuojant, o padėtų?

Su emocijomis reikia susipažinti ir susidraugauti. Pvz., gyvenime kliudo tie žmonės, su kuriais mes nemokame būti kartu. Tačiau jei stengiamės žmogų pažinti, priimti, mokytis iš jo, gerbti jo kitoniškumą, nuoširdžiai suprasti jo pasaulį, toks žmogus mums gyvenime daugiau duos nei atims. Taip yra ne todėl, kad žmogus savaime geras, bet todėl, kad mūsų santykis su juo yra išmintingas. Su psichologija investavime – taip pat.

► Kokias pagrindines klaidas lemia psichologija?

Svarbiausios klaidos yra tik dvi: perkama per brangiai, parduodama per pigiai. Tačiau šių klaidų priežasčių yra be galo daug ir skirtingų. Pvz., kartais investuotojai sprendimus apie akcijos ateitį daro remdamiesi jos praeitimi, kartais jie kainą nustato ne pagal tai, ko akcija verta, o pagal „norimą kainą“, įsigijimo kainą, kartais žmonės netiksliai pritaiko tikimybių principus ir jais remdamiesi prekiauja akcijomis ar fondais. Kartais užvaldo ir baimė netekti arba didelis gobšumas, tuomet žmonės objektyviai neįvertina kainos. Kartais pasitikima savimi per daug ir netiksliai nustatomos savo rizikos tolerancijos ribos, kartais mieliau perkamos artimos rinkos akcijos.

Dažnai žmonės nesidžiaugia, kai uždirba šimtą litų, bet gana stipriai suirzta, kai tiek pat netenka. Kartais dvi 100 Lt kupiūros investuotojams yra skirtingos vertės, jei jos gautos skirtingai. Dažnai žmogus išgyvena stipresnes emocijas laukdamas pelno, nei jį uždirbęs, atitinkamai ir su nuostoliu. O kartais žmonės tiesiog nesugeba tiksliai vertinti naujos informacijos, todėl ją ignoruoja.

► Kaip išvengti klaidų?

Klaidų neišvengsite. Svarbu, kad jos atneštų mažesnę nuostolį, palyginti su teisingų sprendimų atneštu pelnu. Kuo kruopščiau dirbsite su savimi, stengsitės mokytis iš klaidų, tuo mažiau nuostolių klaidos ateityje atneš.

Klaidos nėra blogai – blogai nesimokyti iš jų, o žmonės finansų pasaulyje mokosi labai lėtai. Net profesionalai kartoja tas pačias klaidas, kadangi investuotojams dažnai atrodo, kad šitas kartas yra kitoks. Kitoks jis būna labai retai. Naudinga daugiau save stebėti ir tuos pastebėjimus fiksuoti. Mūsų atmintis labai iškraipo faktus.

► **Kaip išvengti neracionalių sprendimų?**

Reikia sau pagrįsti kiekvieną daromą sprendimą. Sprendimo pagrindimą užrašyti ir, praėjus tam tikram laikui, perskaityti. Kurti savo investavimo taisykles. Nevengti pripažinti savo klaidų ir išmokti priimti jas kaip pamokas.

Pažinkite savo emocijas. Ieškokite atsakymo į klausimus: Kokiais atvejais aš išgyvenu vienas ar kitas emocijas, kas jas įjungia? Ką jos sako? Kodėl tokioje situacijoje aš išgyvenu būtent tokias emocijas? Kaip aš paprastai elgiuosi, kai taip jaučiuosi? Koks elgesys tinkamiausias, kai taip jaučiuosi?

► **Ar praūžusi finansų krizė ko nors pamokė?**

Pastarasis laikmetis išsiskyrė tik tuo, kad geras ar blogas pamokas gavo bene kiekvienas. Vienas iš išskirtinių bruožų yra tai, kad buvo sulaužytos ir kai kurios jau ilgą laiką vyravusios taisyklės profesionalų pasaulyje – gana žymūs minusai buvo ir konservatyvių investuotojų neblogai diversifikuotuose portfeliuose. Jau ne vieną dešimtmetį vyravusi taisyklė, kad „negalima dėti visų kiaušinių į vieną krepšį“ nepasiteisino, nes skilinėjo ir dužo net ir tų investuotojų kiaušiniai, kurie buvo apsikrovę skirtingais krepšiais.

Kita vertus, daug klasikinių taisyklių ir pasitvirtino. Pvz., „Pirkti reikia, kai parduoda net didžiausias optimistas, o parduoti, kai perka net didžiausias pesimistas“. Tie, kas laiku grįžo į rinką, uždirbo tikrai labai solidų pelną.

Šiuo metu rinkoje daugiau nervingumo ir bet koks debesėlis vertinamas kaip potenciali nauja audra.

Kaip investuoja vadovai, įmonių savininkai

▶ **TAUTVYDAS BARŠTYS, AB „Kauno grūdai“ generalinis direktorius:**

Patikiu investicijas valdyti specialistams – yra asmeninis bankininkas, juristas, jie mane supažindina, o paskutinis žodis būna šeimininko. Mano investicijos yra daugiausia nukreiptos į verslą, aišku dalis jų, apie 50%, išskirstyta dėl saugumo – tai ir NT, kitos investicijos. Krizė man praėjo, manau, gana sėkmingai, kadangi pavyko nuspėti tą menamą NT burbulą ir priimti sprendimus.

▶ **BORISAS MAZUCHAS, UAB „Galinta ir partneriai“ savininkas:** Mes viską investuojame į šeimos verslą, ten skiriamas ir visas iš veiklos gaunamas pelnas. Neperkame nei obligacijų, nei kitų investicinių instrumentų, kadangi svetimais mes nepasitikime, tik savimi, todėl čia ir investuojame.

O verslas mūsų diversifikuotas – trys verslai apima NT, gamybą ir prekybą.

▶ **VIDMANTAS MARTIKONIS, Vilniaus miesto savivaldybės tarybos narys, investuotojas:** Bandymų investuoti pastaraisiais 2–3 m. buvo, tačiau mano patirtis nelabai linksma. Į investicinius fondus ir vertybinius popierius (VP), neskaičiuojant energetikos bendrovių akcijų, buvau investavęs tikrai nemažas sumas, gal apie 10 mln. Lt. Paskaičiavau, kad per krizę praradau maždaug apie 4 mln. Lt. Tačiau lazda turi du galus – prieš krizę buvau pateikęs pasiūlymą įsigyti vieną nekilnojamojo turto (NT) objektą už 12,5 mln. Lt, tuomet atsisakė man jį parduoti, o dabar tą patį NT nusipirkau už 7 mln. Lt su trupučiu. Vadinas, bendras rezultatas – pliusas.

Dabar naujas investicijas esu sustabdęs, VP yra šiek tiek primiršti. Per didinamąjį stiklą žiūriu į fondus, nemanau, kad tai yra tinkama investavimo sritis – tavo pinigų valdo kitas žmogus, kuris pirmiausia žiūri savo ar įmonės interesus. Aš asmeniškai būčiau geriau susitvarkęs, dabar jau žiūrėčiau konkrečias akcijas, vertinant įmonės veiklos rezultatus. O į fondus prieš krizę plūdo daug lengvų pinigų, tad jie per lengva ranka investavo.

Turtas, mano nuomone, turi būti išdalytas į keletą segmentų, tokių kaip NT, VP, grynieji pinigai, pinigų srautą teikiantys verslai, – negalima viename krepšyje visų kiaušinių nešiotis. Aš investuoju ten, kur suprantu. Jei nebūčiau įsigijęs NT, galbūt būčiau pinigų kreipęs į energetikos akcijas, kurios, manau, yra nuvertintos 2–3 kartus. Šių akcijų vertė maža dėl didelės rizikos, kadangi dabar energetikos įmonės yra valstybės socialinės politikos dalyvės. Tai būtų ilgalaikė investicija, kadangi į Lietuvą vis tiek ateis rinkos santykiai.

VST akcijas pardaviau, tačiau Rytų skirstomųjų tinklų, „Lietuvos energijos“, Lietuvos elektrinės (LE) akcijas tebeturiu. Toliau kariaujuame dėl oficialiojo siūlymo LE akcijoms, o mus kaltina proceso vilkinimu. Kai valstybė su partneriais elgiasi kaip katė su pele, tai ir pelę priverčia neleistuose vietose sūrj graužti.

▶ **GINTAUTAS PANGONIS, AB „Grigiškės“ generalinis direktorius ir akcininkas:**

Didžiausią dalį asmeninių finansų esu investavęs į „Grigiškės“. Turiu ir kitų investicijų, tačiau jos yra toks lengvas pažaidimas – tai ir įvairūs fondai, akcijos, taip toliau. Tam turiu finansų patarėją, konkrečiai, SEB banko privačioje bankininkystėje, tad jis man patarinėja, o aš valdau investicijas, nagrinėju fondus. Krizė, be abejo, paveikė priimamus finansinius sprendimus – į viską žiūriu daug atsargiau. Fondų vertės buvo labai smarkiai kritusios, dalis jų atsistatė, dalis – ne, tad po to reikėjo labai atsargiai investuoti, laiku pasitraukti neprarandant pinigų. Investuoju ir į tiesiogiai biržoje kotiruojamų įmonių akcijas, stebiu tendencijas, įmonių rodiklius, kaip joms sekasi, pagal tai ir pasirenku akcijas. Investuotojams patarimas

yra labai paprastas – nedėti visų kiaušinių į vieną krepšėlį, reikia išskaidyti investicijas. Nors akcijos fondai ir labai vilioja savo augimais, reikia įvertinti ir riziką.

▶ **ANTANAS DANYS, „Swedbanko“ Lietuvoje vadovas:** Savo investicijas laiku „Swedbanko“ akcijose ir indėliuose.

▶ **NAGLIS STANCIKAS, banko „Snoras“ pirmasis viceprezidentas:**

Iš tiesų investuoju konservatyviai ir beveik viskas yra banko indėliuose. Taip buvo visada ir krizė prie to neprisidėjo – toks prisiimtas rizikos lygis. To nepavadinčiau akcijų vengimu – įtemptas darbo grafikas neleidžia investavimui skirti daug laiko, o darbo pobūdis neleidžia spekuliuoti akcijų rinkoje ir aktyviai tuo užsiimti. Mūsų akcijų rinka yra gana spekuliacinio pobūdžio, dauguma čia bando užsidirbti iš trumpalaikių kainų pokyčių.

Rinkoje yra labai daug patarėjų ir viską žinančių, bet aš manau, kad kiekvienas turėtų galvoti savo galva ir nerizikuoti be reikalo. Investuoti reikia ten, kur turi žinių ir supratimą. Kitu atveju reikia konsultuotis, plėsti žinias, akiratį, suprasti visas rizikas ir tik tada galima bandyti užsiimti, jokių būdu ne su visais pinigais.

▶ **LINAS SKARDŽIUKAS, UAB „Kautra“ generalinis direktorius ir akcininkas:**

Mano investicijos labai paprastos – turiu didelių kreditinių įsipareigojimų bankams, tad beveik visos asmeninės lėšos ir nuplaukia paskoloms padengti, o didelių asmeninių investicijų nedarau. Paskolos susijusios su investicijomis – esu įmonės vadovas ir akcininkas, o pasiskolintos lėšos buvo skirtos įmonės akcijoms įsigyti, taip pat ir būsto statyboms.